Caseta 3. Influențe globale de natura ofertei asupra industriei românești în anul 2022: câteva coordonate

Economia mondială a fost marcată în anul 2022 de influențe majore de natura ofertei. În prim-plan a figurat conflictul militar ruso-ucrainean, care a condus nu doar la amplificarea semnificativă a cotațiilor materiilor prime pe piețele internaționale, ci și la o reconfigurare de proporții a lanțurilor globale de aprovizionare cu produse de acest tip, proces cu o derulare relativ rapidă, dar în mod constant marcată de spectrul apariției întreruperilor de ofertă. Concomitent însă a fost consemnată o detensionare graduală a lanțurilor de aprovizionare cu anumite inputuri neenergetice manufacturate (este vorba mai ales de unele produse electronice, a căror indisponibilitate a grevat evoluția anumitor sectoare industriale în 2021), pe fondul relaxării restricțiilor asociate pandemiei, dar și al temperării cererii globale. Caseta de față își propune prezentarea succintă a modului în care aceste influențe s-au reflectat la nivelul activității unor ramuri industriale autohtone, antrenând, totodată, variații consistente ale schimburilor comerciale externe.

Sectorul energetic local în contextul declanșării conflictului ruso-ucrainean

Tabel A
Mixul energetic și dependența energetică

procente

	2021	2022
Resurse disponibile brute,	**100,0**	**100,0**
din care:		
Combustibili fosili solizi	10,3	10,3
Țiței	29,5	34,7
Produse petroliere din import	11,9	9,5
Gaze naturale	29,8	28,0
Surse regenerabile, energie nucleară, energie electrică din import	16,8	16,2
Dependența energetică*	**31,6**	**n.a.**
Cărbune superior	89,1	85,5
Țiței	67,6	74,7
Produse petroliere	-5,0	-12,7
Gaze naturale	23,5	18,5

*) importuri nete/consum intern; valorile negative indică poziții de exportator net

Sursa: INS, Eurostat, calcule BNR

Izbucnirea războiului ruso-ucrainean și reacția economiilor europene de reducere a importurilor din Rusia au generat provocări în planul aprovizionării cu energie. Țara noastră este caracterizată de o dependență energetică mai scăzută comparativ cu media UE, însă deloc neglijabilă, importurile nete reprezentând circa 32 la sută din totalul resurselor disponibile în anul 2021 (Tabel A). Totodată, înainte de începerea războiului, expunerea pe relația cu Rusia era ridicată pentru anumite categorii. Modalitatea de adaptare a inclus reconfigurarea rețelei de furnizori externi, extinderea capacității interne de producție, dar și reducerea consumului energetic. La nivelul balanței externe a energiei pentru anul 2022, acțiunea acestor factori a determinat scăderea în termeni cantitativi a deficitului, iar întreruperea achizițiilor din Rusia (din aprilie la gaze, din septembrie la cărbune și din noiembrie la țiței) nu a generat goluri de aprovizionare.

Tabel B
Importurile de combustibili fosili din Rusia (pondere în total importuri)

	2021	2022
Combustibili fosili solizi*	94,5	58,5
Țiței și produse petroliere	33,1	30,3
Țiței	26,6	26,4
Produse petroliere	36,3	41,4
– benzină	0,0	0,0
– motorină	58,5	62,0
Gaze naturale	77,4	12,8

procente

*) huilă și lignit (dacă se include cocsul, ponderea coboară la 65,3 la sută în 2021, respectiv la 41,2 la sută în 2022)

Sursa: Eurostat

În structură, vulnerabilități pronunțate față de materiile prime rusești se înregistrau pe segmentul gazelor naturale, al motorinei, dar și pe cel al combustibililor fosili solizi (Tabel B). Acest context a determinat adoptarea de către autorități a unor măsuri de valorificare a resurselor locale, demersuri menite a adresa problema de aprovizionare creată, fie pe un orizont scurt (de pildă, creșterea capacității de extracție a cărbunelui la Complexul Energetic Oltenia în 2022, opțiune la care s-a renunțat în anul următor), fie pe termen mai lung (demararea extracției de gaze din platforma Mării Negre[1], ca urmare a modificării Legii Offshore în luna mai 2022). Totodată, s-au intensificat tranzacțiile comerciale cu combustibili solizi cu parteneri tradiționali (Polonia, Italia) și au fost încheiate noi acorduri cu producători de cărbune (din Kazahstan, Columbia, Africa de Sud).

Opțiunea de diversificare a relațiilor externe de aprovizionare s-a regăsit și în cazul importurilor de țiței. Astfel, portofoliul furnizorilor mai vechi (în principal Kazahstan, Azerbaidjan și Irak) a fost suplimentat către finele anului 2022 (cu Norvegia și Arabia Saudită), în perspectiva intrării în vigoare, pe 5 decembrie, a deciziei UE de sistare a importurilor de țiței pe cale maritimă din Rusia. În ceea ce privește produsele petroliere, deși la nivelul întregului segment România deține în mod tradițional o poziție de exportator net[2], dependența sa de importurile de motorină este consistentă, Rusia fiind un furnizor important. În consecință, achizițiile directe din această țară s-au atenuat în ultimul trimestru din 2022 (ponderea acestora în totalul importurilor scăzând sub 50 la sută, de la 67 la sută în primele nouă luni), evoluție antrenată inclusiv de perspectiva blocării de către UE a importurilor de produse petroliere pe cale maritimă, din 5 februarie 2023. Concomitent, o serie de parteneri precum India, Bulgaria, Italia și Turcia și-au consolidat cota pe piața locală, putându-se vorbi totuși, în unele cazuri, de produse care au la origine țiței rusesc.

Impactul scumpirii materiilor prime energetice asupra unor industrii autohtone

Principalele domenii afectate de saltul cotațiilor energetice internaționale au fost cele cu un consum energetic ridicat, în special industria chimică și metalurgia. La nivelul UE-27 (2020), producția de profil s-a comprimat cu 6 la sută și respectiv 4 la sută în anul 2022, dar în cazul României, ajustările au avut o amplitudine mult superioară (-22 la sută și respectiv -15 la sută).

1 Proiectul de Dezvoltare a Gazelor Midia (Black Sea Oil & Gas).

2 În ultimii ani, solduri negative ale balanței comerciale s-au înregistrat doar ocazional (iulie-octombrie 2021 și martie 2022), pe fondul unor șocuri (un accident la principala rafinărie locală, respectiv izbucnirea războiului din Ucraina).

În condițiile unui șoc energetic amplu (prețurile de producție pentru piața internă ale sectorului energetic au crescut cu 123 la sută în anul 2022, a doua poziție în UE) și ale unei vulnerabilități pronunțate pe această latură, dacă se are în vedere intensitatea energetică relativ ridicată a ramurilor locale în rândul țărilor europene – locul trei în cazul chimiei și primul loc în cel al metalurgiei[3], controlul costurilor în vederea limitării declinului producției a căpătat o importanță deosebită. Valoarea unitară mai degrabă restrânsă a exporturilor pentru cele două industrii la nivel european – în jurul locului 19 în ultimii ani[4] – oferă la rândul său susținere ideii de conservare a competitivității prin preț/cost ca precondiție a înregistrării unui parcurs favorabil (sau măcar nu foarte nefavorabil) al domeniilor energointensive. Cu toate acestea, cursul de schimb real efectiv la nivel de industrie[5] indică aprecieri ample, mai ales pentru cea chimică (13 la sută în 2022, maximul pentru statele comunitare incluse în eșantion).

Costurile energetice au contribuit semnificativ la această evoluție – în semestrul II facturile firmelor au consemnat majorări considerabile în termeni anuali. Pentru gazul natural, prețurile au crescut de 2,7 ori (chiar mai mult în cazul marilor consumatori, respectiv de 3,2 ori), nivelul acestora fiind superior cu peste 44 la sută mediei europene; pentru energia electrică, prețurile pentru clienții non-casnici s-au majorat de 2,4 ori (de 1,9 ori în cazul marilor consumatori), situându-se, și de această dată, peste media europeană (cu 44 la sută, respectiv cu 11 la sută). Aceste evoluții reflectă probabil și disponibilitatea mai pronunțată a autorităților de a sprijini populația, comparativ cu marii consumatori industriali, aceștia din urmă imprimând, în general, parcursul la nivel de sector – atât chimia, cât și metalurgia reprezintă domenii de activitate concentrate, firmele cu peste 250 de angajați fiind responsabile pentru 57 la sută și respectiv 78 la sută din totalul cifrei de afaceri.

Nici pe latura forței de muncă nu s-au consemnat evoluții care să permită creșteri mai puțin pronunțate ale costurilor. Contracțiile puternice ale producției nu au fost însoțite de ajustări corespunzătoare de personal – în chimie, numărul salariaților s-a diminuat cu doar 1 la sută, iar în metalurgie chiar a crescut, cu 3,9 la sută –, cea din urmă evoluție sugerând că unii operatori din sector au reușit totuși să profite de oportunități apărute pe parcursul anului, precum efervescența activității locale de construcții sau cererea favorabilă adresată segmentului de tuburi, țevi și profile tubulare la nivel european. În același timp, salariile s-au majorat semnificativ, cu 21,4 la sută și respectiv 12,8 la sută, astfel încât cele două ramuri au suferit pierderi semnificative în planul productivității muncii, iar variațiile costului unitar cu forța de muncă au fost de trei ori mai ample față de media UE-27.

La rândul ei, structura producției pare să explice într-o oarecare măsură contracția mai amplă a sectorului energointensiv autohton, cel puțin în cazul industriei

3 Indicator calculat pe baza tabelului intrări/ieșiri pentru anul 2019, ca raport între consumul de produse aferente diviziunilor CAEN 19 și 35 și consumul intermediar total. În cazul utilizării la numitor a VAB, România se situează pe locul 4 (chimie). Din clasament nu fac parte Bulgaria, Irlanda, Lituania, Luxemburg și Malta (serii de date incomplete). Sursa datelor este Eurostat.

4 Într-un clasament UE27 (2020) care exclude Cipru și Malta.

5 Indicator calculat pe baza indicilor preturilor producției industriale din următoarele țări partenere: Japonia, SUA, Turcia, Marea Britanie, Elveția, China, Brazilia, Norvegia și statele UE-27 (2020) fără Slovacia, Luxemburg, Malta, Cipru. De asemenea, indicatorul pentru industria metalurgică exclude Estonia.

chimice, caracterizată pe plan internațional în anul 2022 de evoluții extrem de fragile pe segmentul fabricării produselor chimice de bază[6] (grupa CAEN 201), în timp ce subsectorul pesticidelor și altor produse agrochimice, precum și cel al detergenților și cosmeticelor (grupele 202 și 204) au avut performanțe mult mai bune. Acest *pattern* se regăsește atât pe ansamblul UE, cât și în majoritatea statelor care au raportări la nivel de grupă[7]. Datele Eurostat (Prodcom) sugerează că țări precum Franța, Italia, Grecia, Bulgaria sau Polonia, cu producție orientată în proporție mai mare către ultimele două grupe menționate, au fost avantajate din această perspectivă[8], iar dinamicile pe ansamblul industriei au fost mult mai favorabile comparativ cu cea consemnată pe plan autohton – primele trei economii amintite au înregistrat contracții ale producției chimice de doar 3-4 la sută, în timp ce ultimele două au avut creșteri de 8-9 la sută.

Evoluția negativă a celor două industrii locale în coordonatele dificile ale anului 2022, cu reverberații de natura pierderilor de competitivitate și a adâncirii dezechilibrului comercial (atât prin ajustarea cantităților livrate pe piețele externe, cât și prin creșterea celor importate), s-a produs pe un fond relativ vulnerabil deja existent, mai cu seamă în chimie, unde investițiile, exprimate ca pondere în totalul sectorului prelucrător, s-au repoziționat pe un palier inferior în perioada 2016-2021 (circa 3 la sută), comparativ cu intervalul 2010-2015 (4,5 la sută). Totuși, după valoarea foarte redusă din 2019 (minimul perioadei 2005-2021), anul 2020 a consemnat un oarecare reviriment al activității investiționale, posibil în contextul declanșării pandemiei COVID-19, care a mărit cererea pentru anumite produse chimice, iar 2021 a marcat o nouă ameliorare a investițiilor. Situația a fost ceva mai favorabilă în industria metalurgică în ultimii 10-15 ani: indicatorul descris anterior s-a plasat la 5,9 la sută în 2010-2015 și 5,6 la sută în 2016-2021, ultima perioadă fiind caracterizată de preocupări legate de digitalizare, o proporție consistentă a investițiilor fiind direcționate către achiziții de software.

În condițiile în care finanțarea companiilor depinde în bună măsură de resursele proprii[9], un posibil candidat pentru a explica parcursul relativ modest al investițiilor din chimie în ultimii ani este reprezentat de evoluția profitabilității. Într-adevăr, raportul dintre excedentul brut de exploatare și cifra de afaceri s-a redus în 2016-2020 față de 2010-2015, de la 13,2 la sută la 7 la sută (pentru metalurgie, scăderea a fost mai puțin pronunțată, de la 6,9 la sută la 5,1 la sută)[10]. Ultimul deceniu și jumătate a consemnat o traiectorie sinuoasă a celor două domenii de activitate, marcată de ample fluctuații ale cotațiilor energetice (cu o amprentă tot mai puternică asupra performanței financiare odată cu dereglementarea pieței energetice autohtone pentru consumatori non-casnici), de un cadru legislativ comunitar care a exercitat presiune în vederea eficientizării marilor consumatori

6 Fabricarea produselor chimice de bază, a îngrășămintelor și produselor azotoase; fabricarea materialelor plastice și a cauciucului sintetic, în forme primare.

7 Germania, Franța, Italia, Spania, Grecia și Lituania.

8 Imaginea oferită de datele Prodcom poate fi afectată de confidențialitatea înregistrărilor pentru anumite produse, erorile survenite neschimbând însă cel mai probabil peisajul general.

9 Conform *Sondajului BNR privind accesul la finanțare al companiilor din România*, iunie 2021.

10 Pe baza datelor *Structural Business Statistics* ale Eurostat.

de energie (uneori cu efect negativ asupra activității, conform semnalelor din piață), precum și de o aprigă competiție externă. Totuși, judecată prin prisma distribuției rezultatului operațional al firmelor, profitabilitatea industriei chimice se află în linie cu cea de la nivel european[11], cu un parcurs ascendent (dar volatil) în perioada 2011-2020. Acest lucru sugerează posibilitatea ca firmele din chimie cu rezultate mai favorabile să nu fi avut anvergura necesară pentru a determina o îmbunătățire a situației financiare a sectorului în ansamblul său, ceea ce indică necesitatea unei realocări cât mai lipsite de fricțiuni a resurselor în cadrul domeniului respectiv, pentru valorificarea potențialului existent (Grafic A).

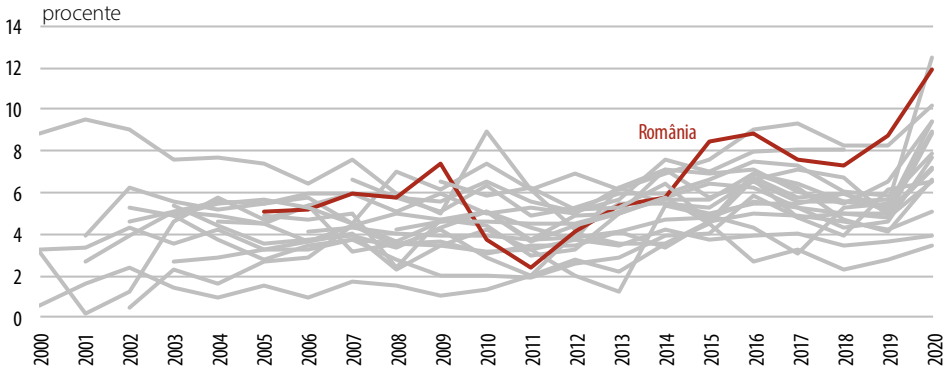

Grafic A
Rata profitului operațional în industria chimică (mediană)

Notă: Valorile reprezentate corespund următoarelor economii: Belgia, Croația, Cehia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Ungaria, Italia, Lituania, Țările de Jos, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia și Elveția. Datele se referă la firme cu 20 sau mai mulți angajați.

Sursa: Baza de date CompNet, versiunea 9

O altă ramură mare consumatoare de energie este industria altor produse din minerale nemetalice, dar evoluția acesteia în anul 2022 a fost diferită de cea a industriei chimice și metalurgiei, contracția producției fiind de numai 2,3 la sută. O explicație este legată de impactul vizibil mai restrâns al amplificării cotațiilor internaționale, în condițiile unei intensități energetice totuși inferioare (circa 28 la sută), în timp ce activitatea investițională a fost robustă în ultimii ani. Un alt factor l-a reprezentat posibilitatea firmelor de a transfera în prețuri o parte din creșterea costurilor, în contextul suportului acordat de autorități operatorilor din construcții, constând în compensarea scumpirii materialelor folosite în execuția proiectelor de investiții publice. Această măsură de sprijin a fost motivată și de apropierea de final a ciclului de absorbție a fondurilor europene aferente CFM 2014-2020, care impunea asigurarea unei ritmicități adecvate a lucrărilor de construcții. În plus, acest sector de activitate este în general caracterizat de o orientare mai pronunțată a industriei locale către piața internă, raportul dintre tranzacțiile comerciale externe și producția locală fiind sistematic mai mic în industria produselor minerale nemetalice comparativ cu alte ramuri manufacturiere, pe un eșantion de 66 de economii[12]. În consecință, amplul surplus de cerere pe plan local s-a regăsit într-o proporție pe măsură în activitatea operatorilor autohtoni.

11 Conform bazei de date a CompNet (versiunea 9), informațiile vizând mediana distribuției profitului operațional.

12 Sursa: TiVA – OCDE, date pentru anul 2018.

Detensionarea graduală a lanțurilor de aprovizionare cu inputuri neenergetice manufacturate

În anul 2022, producția și schimburile comerciale la nivel mondial au purtat și amprenta îmbunătățirii fluxurilor de aprovizionare cu produse electronice și alte inputuri manufacturate, proces care nu a fost scutit însă de sincope – două episoade de lockdown survenite în China în primăvară și toamnă, precum și izbucnirea războiului din Ucraina. Tendința s-a conturat pe fondul temperării graduale a cererii de bunuri la nivel internațional (ulterior amplei reveniri care a succedat primului val pandemic), dar și al relaxării limitărilor pandemice asupra ofertei.

Reducerea blocajelor de aprovizionare a antrenat intensificarea schimburilor externe de bunuri în prima jumătate a anului, companiile valorificând contextul favorabil pentru satisfacerea comenzilor restante și refacerea stocurilor. Condițiile de derulare a fluxurilor de aprovizionare au continuat să se amelioreze și în semestrul II (din perspectiva costurilor de transport și a timpilor de livrare), dar intensitatea relațiilor comerciale s-a mai diminuat, în condițiile în care evoluția inflației s-a resimțit tot mai acut la nivelul cererii globale de bunuri. În plus, aceasta din urmă a fost afectată și de inversarea fenomenului de substituție bunuri/servicii manifestat inițial în pandemie, atenuarea substanțială a restricțiilor de mobilitate în anul 2022 favorizând reorientarea consumatorilor către servicii (îndeosebi HoReCa și activități de agrement). O posibilă contribuție în același sens a revenit acumulării de stocuri peste nivelul necesar în prima jumătate a anului – pe de o parte, așteptările cu privire la persistența dinamicii robuste a cererii de consum s-au dovedit prea optimiste, iar pe de altă parte, dificultățile manifestate în ultimii ani pe lanț s-au transpus într-o reacție de supradimensionare a comenzilor (așa-numitul *bullwhip effect*).

În cazul României, efectele detensionării lanțurilor de aprovizionare cu inputuri neenergetice manufacturate s-au resimțit cel mai vizibil la nivelul a trei ramuri, respectiv producția de autovehicule, cea de electronice și industria echipamentelor electrice, cu reverberații în planul exporturilor și al importurilor. De pildă, îmbunătățirea ofertei mondiale de semiconductori a făcut posibilă onorarea comenzilor externe restante, notabile fiind creșterea cu 23 la sută a volumului exporturilor de autovehicule, dar și extinderea livrărilor de bunuri destinate utilizării ca inputuri în economiile partenere, cum ar fi componente electronice și echipamente periferice (+85 la sută), motoare și cabluri electrice (+8 la sută), componente auto (+5 la sută).

Referitor la livrările de bunuri intermediare, redresarea la nivel global a celor trei industrii a exercitat un efect semnificativ de tracțiune asupra exporturilor totale românești (similar celui produs în cazul Cehiei și mai pronunțat decât în cel al Ungariei sau Poloniei). Concluzia este sugerată de o măsură a „integrării în aval" propusă de OCDE, potrivit căreia 7,2 la sută din exporturile totale ale României și ale Cehiei sunt încorporate în exporturile mondiale de produse electronice, echipamente electrice și auto, în timp ce ponderile aferente celorlalte țări sunt de 5,6 la sută și respectiv 6,4 la sută[13] (Grafic B).

[13] Conform *Sondajului BNR privind accesul la finanțare al companiilor din România*, iunie 2021.

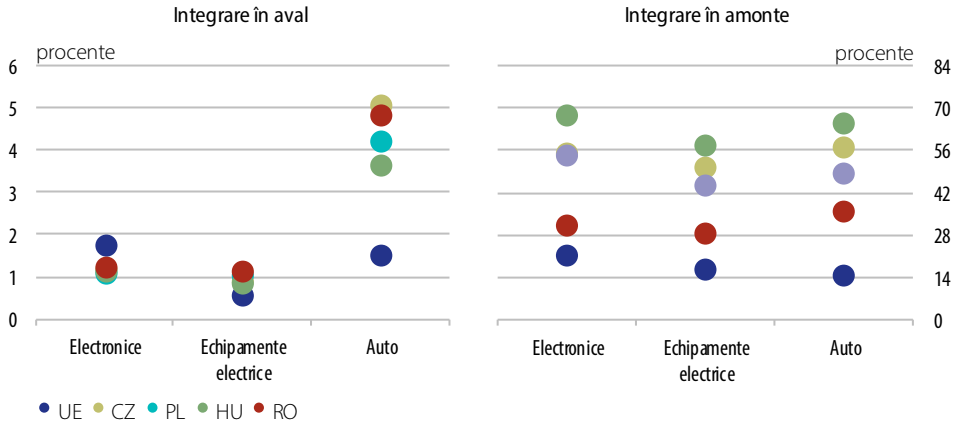

Grafic B
Integrarea în lanțurile internaționale de producție (câteva exemple)

Notă: Datele se referă la anul 2018.

Sursa: OCDE – TiVA 2021

În schimb, intensificarea activității companiilor autohtone din acest ecosistem a antrenat importuri suplimentare de produse chimice, metalurgice, cauciuc și mase plastice, precum și de inputuri specifice ramurilor respective[14]. De altfel, comparativ cu media pe economie, producția de echipamente electronice/electrice/auto se caracterizează printr-un nivel ridicat al „integrării în amonte" în rețelele globale de valoare adăugată, exporturile având un conținut de importuri de 29 la sută până la 36 la sută[15].

Concluzii

Cotațiile materiilor prime au crescut semnificativ în anul 2022, în special în cazul energiei, consemnându-se concomitent o modificare de structură a lanțurilor de aprovizionare cu produse energetice la nivel internațional, ca urmare a izbucnirii conflictului din Ucraina și a sancțiunilor adoptate împotriva Rusiei. Reacția pe plan local la noul context a inclus reconfigurarea rețelei de furnizori externi, apelul mai intens la resurse energetice autohtone, dar și declinul consumului, antrenat inclusiv de semnificative reduceri de activitate ale unor sectoare energointensive precum industria chimică și cea metalurgică. Aceste evoluții au survenit pe fondul exploziei costurilor de producție, într-un context caracterizat de o legătură puternică între competitivitatea prin preț/cost și parcursul activității, în timp ce autoritățile au prioritizat gospodăriile în ceea ce privește sprijinul pentru plata facturilor energetice, iar firmele nu au întreprins demersuri de a ține sub control costul cu forța de muncă, evaluând probabil că șocul are efecte temporare, iar efortul de a realiza noi angajări în viitor pe o piață a muncii încă marcată de deficiențe structurale este superior dezavantajelor resimțite în prezent. Anul 2022 a consemnat, totodată, o ameliorare a funcționării lanțurilor internaționale de producție, evoluție cu ecou la nivelul tranzacțiilor comerciale internaționale ale României, în virtutea gradului semnificativ de integrare ce caracterizează economia autohtonă.

14 Potrivit tabelului simetric intrări/ieșiri pentru anul 2015 (Sursa: Eurostat).

15 Conform *Sondajului BNR privind accesul la finanțare al companiilor din România*, iunie 2021.